

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

**LATVIJAS
UNIVERSITĀTE**

ANNO 1919

Elita Stikute

Atbalstmateriāls literatūras skolotājiem „Vērtīborientējošas sadarbības nozīmīgums literatūras mācību procesā”

Materiāls izstrādāts
ESF Darbības programmas 2007. - 2013.gadam „Cilvēkresursi un nodarbinātība”
prioritātes 1.2. „Izglītība un prasmes”
pasākuma 1.2.1. „Profesionālās izglītības un vispārējo prasmju attīstība”
aktivitātes 1.2.1.2. „Vispārējo zināšanu un prasmju uzlabošana”
apakšaktivitātes 1.2.1.1.2. „Profesionālajā izglītībā iesaistīto pedagogu
kompetences paaugstināšana”

**Latvijas Universitātes realizētā projekta
„Profesionālajā izglītībā iesaistīto vispārīzglītojošo mācību priekšmetu pedagogu
kompetences paaugstināšana”**

(Vienošanās Nr.2009/0274/1DP/1.2.1.1.2/09/IPIA/VIAA/003,
LU reģistrācijas Nr.ESS2009/88) īstenošanai.

Rīga 2011

Vērtīborientējošas sadarbības nozīmīgums literatūras mācību procesā

Mērķis

Piedāvāts atbalstmateriāls literatūras skolotājiem, kurā teorētiski pamatota vērtīborientējošas sadarbības nozīmība literatūras mācību procesā. Mūsdienās skolotājam ir svarīgi virzīt skolēnus vērtīborientējošā aspektā, un literatūra ir viens no svarīgākajiem mākslas priekšmetiem, kas emocionālā līdzpārdzīvojuma un pašaktualizācijas procesā palīdz skolēnam saskatīt, pārdomāt, kritiski izvērtēt un iekļaut savā vērtību sistēmā augstākās garīgās vērtības, kas ir ietvertas daiļdarbos.

21. gadsimts ir modernizācijas, urbanizācijas un progresīvo tehnoloģiju uzplaukuma laikmets, kad notiek straujas pārmaiņas, kas ļoti skar sabiedrību. Pašlaik cilvēks dzīvo laikmetā, ko ir skārusi dziļa vispasaules finansiālā krīze, kas liek daudziem cilvēkiem pārvērtēt līdz šim dominējošo vērtību sistēmu. Nemitīgs stress, emocionālā spriedze un dzīves steiga arvien vairāk atņem cilvēkam fiziskos un garīgos spēkus. Sabiedrībā ir nepieciešams aktualizēt vispārcilvēciskās vērtības, kas ir viens no noteicošajiem faktoriem cilvēka personības tapšanas un veidošanās procesā. Vērtību orientācijai ir ļoti liela nozīme jaunatnes audzināšanā un izglītošanā, tāpēc literatūras skolotājam ir svarīgi virzīt skolēnus vispārcilvēcisko un humāno vērtību izpratnē. Katram cilvēkam ir jāapzinās, kas vispār ir vērtība un kāda ir šī jēdziena nozīme mūsdienās. Pedagoģs I. Freidenfelds un literatūras metodiķe Ē. Zimule jēdzienu „vērtība” skaidro šādi: „*Vērtība ir kādas idejas, norises, priekšmeta vai citas parādības īpašs nozīmīgums konkrētam cilvēkam, sabiedrības daļai, tautai, cilvēcei. Parasti ar vērtības vārdu apzīmē pozitīvas vērtības, turpretim negatīvas vērtības (arī tās var būt sevišķi nozīmīgas) mēdz saukt par antivērtībām vai nevērtībām.*” (Freidenfelds, Zimule 1996: 4)

Vērtībizglītība ir personas pamatvērtību - garīguma, morāles, kultūras, gara un fiziskās stājas – izkopšana izglītības procesā. Personas pašapziņas, pašvērtības apziņas, pašrefleksijas un radošuma izkopšana; iecietības, izlīgumspējas, līdzjūtības u.c. vispārcilvēcisko spēju attīstīšana; ievirze, motivācija un sagatavošana veiksmīgai profesionālajai karjerai (Beļickis u.c. 2000: 187).

Vērtīborientācija ir cilvēka paša izveidotās pārliecības, nostādņu un prioritāšu sistēma, kuras pamatā ir viņa izvēles attieksme pret vērtībām un kura izpaužas viņa nostājā un rīcībā.

Personībai attīstoties, konkrēta cilvēka vērtīborientācija mainās visa mūža garumā. Virzot skolēnu domāšanu vērtīborientējošā aspektā, priekšplānā ir jāizvirza augstākās garīgās vērtības. I. Freidenfelds un Ē. Zimule uzsver, ka augstākajām garīgajām vērtībām ir sevišķa nozīme personības attīstībā un šīs vērtības aptver visas cilvēka darbības nozares (Freidenfelds, Zimule 1996: 4).

Zinātnieks Beļickis atzīst, ka humanitārajā jomā dominē nevis vērtību radīšana, bet drīzāk vērtību kopšana. Tā kā literatūra ir humanitārais priekšmets, tad literatūras skolotājam ir svarīgi kopt un aktualizēt vērtības skolēnu apziņā. Vērtībizglītība priekšplānā izvirza tikumu, tikumību, morāli un ētiku, un otrajā plānā paliek materiālās vērtības. „*Vērtībizglītība ļoti uzsver līdzsvara iedibināšanu individualitātes līmenī, un tas mūsdienās ir ļoti svarīgi.*” (Beļickis 2000: 27). Viņš aktualizē arī to, ka mūsdienās mācību stundā prioritāri ir vērtīborientējoši procesi pretstatā normorientētajiem, un vērtīborientējošā procesā pedagogiem ir nevis jā māca, bet jāizglīto, jāizprot un jāizjūt, kā arī jāsekmē skolēna garīguma attīstība un pilnveide, nodrošinot pieaugušo un bērnu kopdzīvi (Beļickis 2000: 113).

Virzot skolēnu domāšanu vērtīborientējošā aspektā, mūsdienās viens no galvenajiem literatūras skolotāja uzdevumiem ir aktualizēt, pilnveidot un nostiprināt skolēnu vērtību sistēmu, kā arī izraisīt emocionālo līdzpārdzīvojumu, aktualizējot tās pozitīvās vērtības, kas ir svarīgas skolēniem, tādējādi pilnveidojot viņu personību. Profesors Dīters Šulcs uzsver: „*Vērtīborientācijai, kuras mērķis ir, piemēram, cieņa pret skolēnu pamatvērtībām, vienmēr jāpatur prātā, ka šī cieņa lielā mērā kļūst iedarbīga, ja skolēns atzīst skolotāju, kurš savukārt respektē pamatvērtības un dzīvo saskaņā ar tām.*” (Šulcs 2007: 11)

Minētā atziņa ir svarīga, tā jāņem vērā savas pedagoģiskās kompetences pilnveidošanai. Profesors D. Šulcs akcentē arī to, ka vērtīborientācija jāuztver kā mācīšanas princips, kurš attiecas uz ikvienu mācību stundu. Skolotājam ir svarīgi saprast, ka skolēni, no vienas puses, ir jāvirza uz morālo rīcību, taču, no otras puses, nedrīkst viņiem uzspiest obligātās, iepriekš dotas mācību formas. Skolotājam ir jāpaļaujas uz to, ka mācību stundas mērķis ir skolēniem pašiem atrast savus morāles principus un kritiski tos izvērtēt.

Vērtīborientācijas procesā skolotājam ir jābūt ļoti iejūtīgam un tolerantam, un nedrīkst aizmirst, ka skolēni ir jāvirza un jāmotivē pārdomāt, izvērtēt un pašiem atrast savus morāles principus.

Viens no svarīgākajiem mākslas priekšmetiem, kas cieši saaug ar cilvēka emocionālo pasauli un palīdz skolēnam saskatīt vērtības, aktualizēt, kritiski izvērtēt un sakārtot tās vērtīborientācijā, ir literatūra – tautas bagātība un nacionālā vērtība. Profesore Ilze Stikāne uzsver: „*Literatūra palīdz ieskatīties sevī, meklēt atbildes uz daudzajiem būtiskiem jautājumiem(...), paver iespēju nopietnāk ielūkoties sevī. Parādās pārdomas, kas es esmu, kāpēc es esmu pasaulē, izvirzās būtības un nebūtības, dzīvības un nāves jautājumi, kā arī ar cilvēka un sabiedrības attieksmju veidošanu saistītie jautājumi.*” (Stikāne 2002: 93).

Metodiķis Jānis Rudzītis akcentē, ka literatūras kā mākslas izpratni nosaka līdzradīšanas nozīmes palielināšanās, kas ir atkarīga no katra skolēna estētiskajām vajadzībām, dzīves pieredzes, kā arī literārās ievirzes, spējas apjaust dzīves un mākslas vērtību kopsakarus (Rudzītis 2000: 84). Tātad literatūras skolotājam ir svarīgi ne tikai sniegt zināšanas, bet arī radīt līdzpārdzīvojumu, kas garīgi bagātina personību. Sevišķi lielu nozīmi šis process iegūst vidusskolā, kad veidojas jaunieša personība, jaunas vērtības un ideāli. Ļoti svarīga ir arī abpusējā sadarbība, kas veicina personības pilnveidošanos un garīgo bagātināšanos. Metodiķis Jānis Rudzītis uzsver šādus nosacījumus, kas ir svarīgi skolotāja un skolēnu abpusējā sadarbībā literatūras mācību stundās:

- mācību metodes ir saskaņotas ar literatūras kā vārda mākslas apguves specifiku;
- skolēniem tiek rosinātas vajadzības, kas virza uz vērtīborientējošu sadarbību;
- pedagoģiskā saskarsme iegūst pedagoģiski mākslinieciskās saskarsmes raksturu, kad blakus verbālajai komunikācijai pats daiļdarbs kļūst par saskarsmes līdzekli un formu;
- katrs skolēns kļūst par viņam veicamās darbības subjektu; tādā nolūkā ir svarīgi panākt visu mācību procesa dalībnieku iekšēju aktivitāti un nemitīgi paaugstināt viņu patstāvības līmeni;
- radošu sadarbību risina problēmiski mācību uzdevumi, pretrunīgi fakti, paradoksi, pašu skolēnu izvirzīti jautājumi;
- katra pozitīva aktivitāte iegūst atzinību, pozitīvu novērtējumu (Rudzītis 2000: 106).

Literatūras skolotāja uzdevums ir ne tikai mācīt, bet arī modināt, uzturēt un attīstīt vēlmi iepazīt un lasīt literatūru. Skolotājam ir svarīgi saistīt literatūras mākslinieciskās

vērtības ar zināšanām par literatūru. Pedagoģis I. Freidenfelds un literatūras metodiķe Ē. Zimule norāda, ka teorijas zināšanām ir jābūt cieši saistītām ar daiļdarba saturisko un emocionālo piepildījumu, tāpat arī ar zināšanām par autora personību, darba tapšanu, autora nolūkiem, ja tie ir atšifrējami (Freidenfelds, Zimule 1996: 19-20).

Skolotājs ir galvenais virzītājs un ierosinātājs, kam ir jāveic mūsdienās viens no sarežģītākajiem pedagoga uzdevumiem – jāmodina skolēna interese par literatūru, jāpalīdz saskatīt sev vērtīgo un nozīmīgo. Svarīgākie mācīšanās nosacījumi, kas virzīti uz vērtīborientējošu aspektu, ir daudzpusīgu un interesantu metožu izvēle, kā arī veiksmīga ierosināšana konkrēta autora daiļrades lasīšanai un izpratnei.

Literatūra

1. Beļickis, Inārs. (2000) *Vērtīborientēta mācību stunda*. Rīga: Raka, 280 lpp.
2. Beļickis, Inārs, Blūma, Dainuvīte, Koķe Tatjana, Markus, Dace, Skujiņa, Valentīna, Šalme, Arvils. (2000) *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: Zvaigzne ABC, 187. lpp.
3. Freidenfelds, Ilmārs, Zimule, Ērika. (1996) Vērtību izglītība un izglītības saturs nacionālais komponents. *Domas*, nr. 4, 4.-20. lpp.
4. Rudzītis, Jānis. (2000) *Literatūras mācības skolā*. Rīga: Raka, 334 lpp.
5. Stikāne, Ilze. (2002) Literatūra – pusaudžu vērtīborientācijas rosinātāja. *Skolotājs*, nr. 6, 93. lpp.
6. Šulcs, Dīters. (2007) Vērtību veidošanās skolā. *Skolotājs*, nr. 2, 4.-11. lpp.